

понятие за многоложната изкуствена феодална йерархия<sup>3</sup>.

Още по-малко известно е делото на Томас Мюнцер на широката общественост в България. Единствено в литературата по история се дават сведения за този „германски проповедник, идеолог и водач на селско-плебейския лагер през Реформацията и Селската война в Германия“<sup>4</sup>. Чрез неговите включени в сборника речи, проповеди и послания се разкриват идеите и заслугите на по-радикалния от двамата реформатори като идеолог на най-революционната част от борбата срещу феодализма. Мюнцер, когото Фр. Енгелс нарича „най-величествената фигура“ на това социално движение, доразвива Лутеровите реформаторски възгледи до такава степен, че се превръща в негов антагонист. Той преодолява Лутеровата социална пасивност и призова му към подчинение пред светската власт и проповядва не само равенство пред бога, но и равенство на хората в обществото. По такъв начин социалната и революционната същност на идеите на Мюнцер се основават на „идеята за свободата на волята за действие, включително революционно“ (с. 25). Така той стига до въоръжена борба на безправните селяни срещу князе, феодали и други господари.

В сборника съчиненията на Лутер и Мюнцер се въвеждат от уводната статия на съставителя Богдан Мирчев. В нея той не само представя задълбочено основните идейни концепции на двамата реформатори, но и тълкува тяхната въздействаща сила, връзката им с епохата и значимостта им за социалната и културната история на Европа. Изходните позиции на студиата се базират на историческия материализъм и на анализите на Фр. Енгелс, че Реформацията е етап на раннобуржоазната революция в Германия. Оттук следва и правилната констатация за двете взаимно допълващи се тенденции в немската Реформация — умерената на Лутер, с антидогматичен и антиклерикален характер и обществено-културна значимост, но ограничена по отношение на класова борба и социални изменения, и крайната на Мюнцер, с остра социална насоченост, изразяваща конфликта на антагонистичните сили на епохата и призоваваща към революционна дейност. Уводната статия е необходимо звено за разбиране и вникване в характера на епохата и в дълбочината на идеите на двамата дейци на немската Реформация и по своята същност е първото българско изследване в по-широк мащаб на възгледи, позиции и значение на делото на двамата реформатори не само от чисто историческа, но и нравствено-етична, социално-културна и общопознавателна страна.

Фактът, че книгата съдържа преведени за пръв път на български език най-значителните

произведения на немските реформатори, налага да не подминем с мъчнатието делото и на двамата преводачи. Тук наистина става дума за постижение на българското преводаческо изкуство. Съчиненията на Лутер и Мюнцер са написани на ранновисокоемски (сигурно с цел по-голяма разбираемост за широката публика върху заглавната страница е отбелязано „старонемски“). Това е етап от развитието на немския език, който най-малко е описан в лексикално отношение, липсват речници и преводът му на съвременен литературен немски, а още повече на друг съвременен език създава редица затруднения. От друга страна, езикът на Лутер е народен в смисъл, че у него се кръстосва влиянието на различни диалекти в тяхната говорима, експресивна форма. Същевременно Лутер проявява словотворчество и особената употреба на някои думи и словоформи още повече усложнява превода. Брюкнер и Парашкевов са се придържали към един архаичен стил, за да предиздадат, доколкото е възможно, атмосферата на епохата, и с тази цел са избягвали клишетата от съвременния български език. Така те успешно предават специфичния Лутеров и Мюнцеров стил — ясен и логичен, цветист и на места дори груб, но силно въздействащ и ангажиращ език.

*Веселин Ванорджиев*

GERARD GENETTE — „NOUVEAU DISCOURS DU RECIT“, PARIS, SEUIL, 1983

Новата книга на френския литературовед Жерар Женет „Отново за повествованието“<sup>1</sup> преразглежда от разстояние на десет години теорията му за разказваческите техники. Публикувана за първи път цялостно през 1972 г. във „Фигури III“<sup>2</sup>, тя окончателно наложи научния авторитет на Женет като представител на тази част от западните литературоведи, които са се опитали да погледнат литературата с новите, строги очи на научната систематизация. Претенциите на западния структурализъм през 70-те години парадоксално съчетаваха две представени като взаимно изключващи се тенденции — херметичността на конкретния анализ и откритата, исторически неограничена теоретична литературна мисъл. Френското литературознание за разлика от англосаксонското бележи уклон към постиката — тази „теория, изучаваща своиства на някои видове литературна реч“<sup>3</sup>, чертаеща предказания за възможната литература. Този отличителен белег на заражда-

<sup>1</sup> G. Genette. Nouveau discours du récit. Paris, Seuil, 1983.

<sup>2</sup> G. Genette. Figures III. Paris, Seuil, 1972.

<sup>3</sup> Tz. Todorov. Qu'est-ce que le structuralisme? T.II. Paris, Seuil, 1973, p. 21.

<sup>3</sup> К. Маркс, Фр. Енгелс. Съчинения. Т. VII. С., 1958, с. 368.

<sup>4</sup> Енциклопедия А—Я, С., 1974, с. 526.

пия се френски структурализъм бе поставен за първи път през 1966 г. от Ролан Барт с определяне на новата позиция на критиката спрямо литературното произведение. От обикновен тълкувател, тавтологично изразяващ смисъла на литературния текст, критикът е видян като творец, равностоен на самия автор. Неговата логична мисъл придобива правото на замах, самостоятелност и красота, равностойни на тези в изкуството<sup>4</sup>.

Безпристрастният, обективен подход към текста разграничава появата във Франция на т. нар. „нова критика“ от пристия до 1966 г. импресионистичен, етико-полемичен поглед върху литературата<sup>5</sup>. В основата си това изискване на структурализма може да бъде изразено по следния начин: колкото и многообрази да са неговите формулировки за „научна точност“, в основата им лежи винаги новата дистанция между критик и произведение, предполагаща ерудираност и индивидуалност (спрямо литературния текст) на словото на тълкувателя.

С „Отново за повествованието“ зазвучава нов призив в познатата ни със своя стремеж към обективност реч на структуралистите: „Досега критиците само са тълкували литературата, време е да започнат и да я преобразуват.“ Така поставената цел в новата книга на Женет я включва като ефективен момент в общия литературен процес. За първи път представител на структурализма ратува за действителност на литературната наука. В какво се състои така поставената оперативност на критиката? Като исторически факт този повик има своята първопричина в самоосъзнаването на автора като изграждащ собствения си творчески облик — като целенасочена проява на научен нарцисизъм<sup>6</sup>. Това „научно уреждане на сметките“ (може би

това би било най-точното определение на книгата на Женет) включва френския учен в есеистичното начало, характеризиращо френското съвремие: „Неслучайно цялата френска литература на XX в. е насочена към произведения, които, привидно или замаскирано автобиографични, са всъщност автопоетични“<sup>7</sup>.

Методологическият подход на „Отново за повествованието“ е различен от този във „Въведение в архитекта“, където научната цел на Женет е уточняването на базовото за литературата понятие „жанр“. Тук липсва и „фонът“ на конкретния анализ на Пруст във „Фигури III“ — неговата, както Женет признава, насочваща линия. По композиция „Отново за повествованието“ напомня „Поетика 2“ („Какво е структурализъм?“) на Цв. Тодоров с тази разлика, че изключването на семантиката от критическия обсерватор стеснява разглежданата палитра от повествователни техники. „Естетическите форми“ (с. 107) са отново в основата на поредната класификация на Женет. Науката за повествованието според него изключва съдържанието — неизбежен компонент на структурните изследвания на тази тема през 70-те години: „... няма „литературно съдържание“, съществува последователност на действия или събития, които могат да бъдат представени по различен начин (историята на Едип, за която Аристотел твърди приблизително, че тя притежава същия трагизъм във формата на разказ, както и като спектакъл...“ (с. 12). За сметка на това методологическо ограничение разглежданите проблеми са осветлени в дълбочина. Полемичният характер на изложението позволява на френския учен да направи мимоходом теоретичен преглед на последните резултати, достигнати от изследвачите на повествованието и да очертае границите на тази наука, видяна от него в аналитичен разрез. Аналитичността на Женет изключва условното за смислова йерархия при разглеждането на текстовите особености. Отказът му да се постави като критик в позицията на демиург на литературното тълкуване ни е познат от постановката му за „отворен“ структурализъм, формулирана в „Палимпсести“<sup>8</sup>. Това отклонение от такива фундаментални теоретични структурни възгледи, като например „Въведение в структурния анализ на разказа“ на Барт<sup>9</sup> в „Отново за повествованието“ се свежда до пре-

<sup>4</sup> Срв. напр. J. Starobinski в предговора към *Les métamorphoses du cercle* на G. Poulet. Paris: Flammarion, 1979, „Някои произведения на мисълта или на научната критика успяват да пробудят в съзнанието на читателя усещане за интелектуална красота, която ги приобщава към завоеванията на поезията.“

<sup>5</sup> Тази основна постановка на структурализма променя дори характера на неговото манифестно слово, срв. Danielle Delteil. „Critique et vérité“ de Roland Barthes: *Stratégie d'un manifeste*. — In: *Littérature 40/1980*, Ed. Larousse: „Критика и истина“ отхвърля историческата подробност, за да пренесе разискванията в по-общ план. Текстът произтича от полемиката, тя престава да бъде в центъра му.“

<sup>6</sup> Срв. с. 107: „Нямам твърде голямо желание да коментирам един послеслов, който вече сам по себе си бил ретроспективен postscriptum. Нарцисизмът има своите граници, поне технически, а аз не мога да си представя, че мога критично да се тълкувам, тълкувайки се“.

<sup>7</sup> Вж. по този въпрос чудесната статия на Germaine Brée и Edouard Morot-Sir: *L'essayisme du XX s.* — In: *Littérature française 9. Du surréalisme à l'empire de la critique*, éd. Artaud, 1984, Paris.

<sup>8</sup> Вж. по този въпрос Н. Георгиева, Д. Великов. Приемливите и неприемливи страни на една литературна концепция. — *Литературна мисъл*, 1983, кн. 6.

<sup>9</sup> R. Barthes. *Introduction à l'analyse structurale du récit*. — In: *Poétique du récit*. Paris, Seuil, 1977.

небрегване на аксиологичното начало в литературата. За Женет тематиката е оценъчна sui generis. Този факт я прехвърля като обект за изследване на психолози, идеолози, моралисти и т. н. Без да отрича, че „... един разказ може да бъде разглеждан под други аспекти (тематичен, идеологически, стилистичен и др.)“, френският автор избира да изследва начините на създаване на фикцията, а не самия представен свят. За него този начин на работа е показател за „методологическо съзряване“ (с. 7). Това прави основателно несъгласието, което изразява Женет с критиката, отправена му от Уейн Бут, според когото в интерпретациите на френския автор липсва „морална и емоционална солидарност в персонажите“ (с. 105).

Избраната методология изключва логически въпроси за имплицитния разказвач и за „авторския образ“ — задължителен критерий за литературния анализ в нашето и съветското литературознание. Поради това той е поставен като граница на компетентността на очертаната от Женет наука за повествованието. Разгледан в заключителната глава на книгата му, след научен синтез на теоретичните постановки на буржоазното литературознание по въпроса, този проблем е решен по начин, вече познат на българския читател от книгата на Розалия Ликова „Разказвачът в съвременната българска белетристика“<sup>10</sup>: „Имплицитният разказвач е познатието, което текстът ни дава за автора и което както обикновеният читател, така и теоретикът не бива да пренебрегва“ (с. 102). Той обаче, както и исторически обусловеният читател не са считани за компоненти на повествованието. Историческите измерения на литературния разказ са постулирани като излишни за изследвача на разказвачески техники. Това е един от показателните примери за на места парадоксалното разминаване между творческата прозрачност на Женет, неоспоримата всеобхватност на мисълта му и лимита, който му налага един вече установен възглед за литературата.

В „Отново за повествованието“, както и във „Фигури III“, често направени мимоходом забележки представляват по-голям интерес, отколкото понякога уморително дългите прегледи на чужди научни мнения. В главата, посветена на дистанцията например, коментирайки различните концепции за функционализма на елементите в литературния разказ, Женет заключава, че: „Един детайл, който не е необходим за действието“, може да бъде всъщност... действие“ (с. 33). Подобни „попадения“ правят книгата му стимулиращо четиво.

Докато „В търсене на изгубеното време“ анализираният материал съсредоточава изследването във „Фигури III“ върху проблемите

на времето, „Отново за повествованието“, замислена като отговор на научни упреци, е организирана върху разказваческия глас и фокализацията. Новото, което донасят на читателя разработките на Женет върху проблемите на разказвача и обобщението на понятието за гледна точка, е в допускането на възможността за причинно-следствена връзка между тях. Въпреки че по принцип той я отхвърля, разискването на подобна взаимобусловеност, наложено му от многобройните въпроси на други учени, го води до интересни идеи. Така Женет преразглежда и извечния, понастоящем много актуален въпрос за границата между лично и безлично повествование. За Женет всеки разказ е личен поради съществуващата възможност разказвачът да вземе думата, за да експлицира в аз-персонаж задкулисно си присъствие.

Пробният камък, по който дадено повествование е определено като лично или безлично, е разказваческата ситуация, т. е. условията за реализиране на тази текстова възможност в диалекта (термин, съответстващ концептуално на Бахтиновия хронотоп). Това мнение приобщава Женет към класическите френски структурални постановки по въпроса, например тези на Барт и Тодоров, за които лингвистичната форма не играе решаваща роля. Както Женет сам посочва, макар и по интуитивен, синкретичен път, австрийският литературовед Щанцел стига още през 1955 г. до избора на този критерий за разглеждане на видовете повествование. Според Женет в рамките на литературното произведение тази граница не може да бъде ясно очертана. Ето защо той критикува една от последователките на Щанцел, Дорит Кон, която, вярна на традицията на индивидуалистичен естетизъм, характерна за немското литературознание, вижда в естетическите възгледи на анализиращия автор възможна мотивировка на избора на личен или безличен разказ. Истина е, както отбелязва Женет, че авторката посочва тази възможност, без да я доразвие, и в основни линии също предпочита удобствата на извънвремето на типологията<sup>11</sup>. Струва ни се обаче, че предложението на Кон е крачка напред към решаване на проблема, която Женет недооценява. В замяна на това френският учен е твърде критичен (с. 67) при преразглеждане на своята статия „Границите на разказа“, поставила за първи път проблема за аз-по-

<sup>10</sup> Р. Ликова. Разказвачът в съвременната българска белетристика. С., 1978, с. 16.

<sup>11</sup> Dorrit Cohn. La transparence intérieure. Paris, Seuil, 1981, с. 200: „Синхронната перспектива позволява да се направи по-ясно описание на тази пресечна точка (вътрешния монолог), отколкото диахронната. Когато става въпрос за проблеми на жанра, типологичният подход има очевидното предимство да позволява да се избере най-удачно характерните текстове, без да се замисляме твърде за хронологически приоритет или влияние.

вестованието в нова светлина. Ако е вярно, както твърди Женет, че формулировката в нея на личното повествование като форма на безличното е подвеждаща, то можем да твърдим, че тази работа съдържа в основни линии постановката, която той днес излага.

Наред с творческите прозрения, като например това на с. 64, че разликата между „...връхна разказваческа позиция и тази на разказ в разказ се състои в една въвеждаща или заключителна фраза...“, „Отново за повествованието“ предлага и някои изненади. На с. 52 твърдението, че „аз-разказ, воден от персонаж разказвач, вследствие на избора на разказвачески глас, е a priori модально ограничен...“, т. е. воден задължително от вътрешната гледна точка на персонажа, влиза в разрез с постановката на Женет за независимостта на двете повествователни категории. Както и безкритичното му присъединяване към становището на Филип Лъожън при определяне на тази разновидност на автобиографията, каквато е „автобиография в безлично повествование“, при условие, че последният поставя като необходим критерий за автобиографичния жанр идентичността на автор, разказвач, герой.

Отбелязвайки несъстоятелните мотивировки, до които прибегва крайният функционализъм, според който всеки елемент в литературното произведение е необходимо смислово звено за интерпретацията, Женет имплицитно посочва, че различие във функционирането на текстовите елементи трябва да бъде отчитано при анализа: „...барометър или дори пистолет не може да има една и съща функция при Флобер и при Агата Кристи“ (с. 33). Той обаче отхвърля термина „новаторство“ (с. 108) и оттам имплицитно „традиция“, които в марксисткото литературознание са опорни точки за категоризация на историческите различия в литературата, на индивидуалността на литературното произведение. Така отказът на Женет да види героя, организиращ етически център, който направлява отношенията творба—читател, като обект на науката за повествованието намира логическо обяснение в обръквачата оценъчна многопосочност на литературата от Флобер и Джойс насам (с. 106). Подобно обяснение, пренебрегващо степените на аксиологична двусмисленост, подвежда литературната действителност под общия знаменател на подобията, които са само единият склон на литературния анализ.

Отказът на Женет да „напътствува с анализите си широката читателска публика, за да види „добрите“ и „лошите“ герои в литературата, го отличава от прагматичната насоченост на англосаксонското литературознание. Действената критика на Женет си поставя за задача да открие пред писателите

широките хоризонти на разказваческите техники. Ако навремето Барт претендираше за равенство между творческите позиции на автор на литературно произведение и критик, то сега ролята на критиката в създаването на културната история на човечеството се оказва водеща. Елитарната същност на структурализма не е променена — напротив — неговите особености като теория, предназначена за определен кръг ерудити, са още по-ясно очертани.

След „Палимпсести“, където Женет се проявява като умен тълкувател на драматични произведения, „Отново за повествованието“ ни разкрива френския учен като всецело познавач на разказа. С избора на темата си Женет отново проявява своя усет за актуалностите на своето време. Избирайки да говори за гледна точка и разказвачески глас, Женет включва в поредицата автобиографични критични изследвания, показващи нараснали интерес към щекотливите въпроси на нашето време — идентичността, статута на личността. Книгата му „Отново за повествованието“ обаче за разлика например от „Палимпсести“ оставя у специалиста впечатление за нещо вече познато, за една систематизация, в която литературата, веднъж включена, престава да крие изненади. Може би това произтича просто от факта, че — както и сам авторът отбелязва — новостта на „Отново за повествованието“ се състои само в уточненията. А може би просто, както подчертава Laurent Jenny по повод на Женет, „...новата поетика, бидейки теория на формите, а не на речта, е a priori малко способна да предвижда (...). Тя идентифицира формите, но предполага разрешен въпрос за тяхната фигуративност, която в литературата съставлява, струва ми се, истинския план на „възможната литература“<sup>12</sup>.

Упорството, с което структуралистите отхвърлят разглеждането на представения свят, ги оставя понастоящем встрани от една нова вълна на критиката във Франция, която разчупва схематичността на табуларното разглеждане на литературата. Не е достатъчно като при Женет критическото „аз“ да бъде включено в научния текст като мислещо съзнание. Колкото и парадоксално да е, през 80-те години френската критика се стреми едновременно към научност и към лична ангажираност на критика към литературния текст. В този културно-исторически контекст структуралните изследвания започват да изглеждат не в крак с изискванията на нашето съвремие.

Невена Георгиева

<sup>12</sup> Laurent Jenny. Poétique et représentation. — In: Poétique, 58/1984, Seuil.

## SOMMAIRE

|                                                                                                                                             |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| Roumiana Ioveva — La peinture réaliste dans les récits de Ghéorgui Stamatov . .                                                             | 3   |
| Svilène Karolev — Athanase Daltchev — l'origine et la formation de ses conceptions esthético-critiques . . . . .                            | 17  |
| Mikhaïl Vassilev — Le conte et la nouvelle dans notre littérature pour enfants durant la période entre les deux guerres mondiales . . . . . | 38  |
| Alexandre Nitchev — Les questions de la tragédie dans un commentaire de la „Poétique“ . . . . .                                             | 57  |
| Cléo Protochristova — Au sujet de la théorie de l'esprit de parodie . . . . .                                                               | 71  |
| Nikolaï Fedorenko (Moscou) — Un dialogue interrompu (du portrait créateur de Pavel Véjinov). . . . .                                        | 92  |
| Paul Cornea (Roumanie) — Chemins et perspectives de la sociologie contemporaine du roman. . . . .                                           | 114 |
| <i>Communications scientifiques</i>                                                                                                         |     |
| Dobrine Dobrev — Un regard sur les problèmes et les possibilités de la poétique linguistique . . . . .                                      | 136 |
| Roumiana Pachaliiska — Lettres nouvellement découvertes de Nicolaï Liliev adressées à Christo Ghertchev. . . . .                            | 142 |
| <i>A travers la presse étrangère</i>                                                                                                        |     |
| Lu dans les revues littéraires de l'URSS, de l'Allemagne Fédérale et du Danemark . . . .                                                    | 152 |
| <i>Revue</i>                                                                                                                                |     |
| Guéorgui Tzankov — „Téléscope, chemin et deux chats siamois“ par Véra Gantcheva                                                             | 159 |
| Vesséline Vapordjiev — „Les orateurs de la Réformation allemande. Martin Luther, Thomas Münzer“, Recueil . . . . .                          | 161 |
| Névéna Guéorguieva — „Nouveaux discours du récit“, par Gérard Genette . .                                                                   | 163 |

СП. „ЛИТЕРАТУРНА МИСЪЛ“ ПРИЕМА ЗА ПУБЛИКУВАНЕ СТАТИИ С ОБЕМ  
ДО 40 СТАНДАРТНИ МАШИНОПИСНИ СТРАНИЦИ. РЪКОПИСИ, НАДВИШАВАЩИ  
ТОЗИ РАЗМЕР, НЕ СЕ РАЗГЛЕЖДАТ ОТ РЕДКОЛЕГИЯТА

---

Адрес на редакцията: сп. „Литературна мисъл“, ул. „Чапаев“ 52,  
бл. 17, 1113 София, тел. 73-31 (вътр. 39-94)

© Институт за литература  
при БАН  
1985  
с/о Jusautor, Sofia

Технически редактор *К. Иванова*

Коректори *В. Минкова, Ц. Стойнова*

Далена за набор на 25. I. 1985 г.

Подписана за печат на 15. IV. 1985 г.

Формат 70/100/16

Печатни коли 10,38

Издателски коли 13,45

Тираж 1700

Изд. индекс 10133

Годишен абонамент 12 лв.

Отделна книжка 1,30 лв.

---

Печатница на Издателството на Българската академия на науките

1113 София, ул. „Акад. Г. Бончев“, бл. 6

Поръчка 140